

kezdődik, amelyet a németországi harcokban résztvevő szovjet magasabbegységek harcjelentéseiből való válogatás követ. Az összeállításnak az a részét a berlini helyőrség, majd Wehrmacht fegyverletételéről szóló egyezmény szövege zárja le. A fejezet második felében a lerombolt Németországnak az élet újraindításához adott szovjet anyagi, műszaki és politikai támogatás dokumentumai olvashatók.

A dokumentumgyűjteményt a háború utáni évek és napjaink jelentős külföldi politikai, állami és katonai vezetőinek nyilatkozataiból válogatott szemelvények zárják, amelyek méltatják a Szovjetunió fegyveres erejének a fasiszmus megsemmisítésében és Európa népeinek felszabadításában szerzett elévülhetetlen érdemeit.

Befejezésül néhány szó a kiadvány szerkesztési megoldásairól. A források feldolgozása „A történelmi dokumentumok kiadása a Szovjetunióban” szabályai szerint történt. A dokumentumok és iratok az egyes fejezetekben témakörönként, azon belül időrendi sorrendben helyezkednek el. Minden közölt dokumentum — amelynek címe röviden tükrözi annak tartalmát — folyamatos sorszámozású. A közölt forrásanyag többsége teljes terjedelmű és először került

kiadásra. Egyes dokumentumok és iratanyagok rövidített formában kerültek közlésre. Az elhagyott szövegrészeket — amelyek nem tartoznak a kiadvány témájához, vagy felesleges részleteket tartalmaznak — pontsorról jelölték. Az elhagyás okairól lábjegyzet tájékoztatja az olvasót, ugyancsak lábjegyzetek tartalmazzák a kihagyott szöveg rövid kivonatát. A nem értelemzavaró helyesírási és stilisztikai hibákat minden megjegyzés nélkül kijavították. Ott, ahol a szöveg hibáinak, tévedéseinek kijavítása valamilyen nehézségbe ütközött, „a szövegben” megjegyzés került. A kötet már korábban kiadott dokumentumai lelőhelyként az előző kiadványok szerepelnek, míg a most először publikált levéltári források alatt a „levéltárból” megjegyzés szerepel. Az esetleges visszakeresést, vagy kutatásokat talán jobban megkönnyítené a levéltári jelzetek részletesebb megadása.

A dokumentumgyűjteményt minden biztonnal nagy figyelemmel tanulmányozzák majd a korszak történetével foglalkozó kutatók és érdeklődők. Remélhetőleg e kötetet még több hasonló jellegű kiadvány követi majd, amelyek újabb bepillantást engednek a szovjet levéltárak külföldi kutatók előtt még kevésbé ismert anyagaiba.

Bonhardt Attila

VOENNO-ISZTORICESZKIJ ZSURNÁL (Szovjetunió)

1985. 1—6. SZ.

A folyóirat első számának minden tanulmánya a visztula—oderai hadművelet egészével, vagy valamely részkérdésével foglalkozik a hadművelet 40. évfordulója alkalmából. Közülük Sz. Rügyenko: „A visztula—oderai hadművelet 40. évfordulójára” c. tanulmányát (1985. 1. sz., 11—21. o.) emeljük ki. A hadművelet idejére Németország súlyos válságba került. Csaknem az összes szövetségesét elvesztette, súlyos ember- és anyagvesztéseket szenvedett el. Csak 1944 nyarán és őszén 1,6 millió embert, 6700 páncélost, 28 000 löveget és aknavetőt, több mint 12 000 repülőgépet veszített a szovjet—német fronton.

Ettől függetlenül a fasiszta hadsereg még elég erős volt, s a következőkkel rendelkezett: 9 420 000 ember (a 350 000 más nemzetiségű katona nélkül); ez 295 (köztük 34 páncélos és 16 gépesített) hadosztályt és 30 dandárt jelen-

tett. A 16 magyar hadosztállyal és dandárral, valamint a 4 olasz hadosztállyal és dandárral együtt ez 315 hadosztályt és 32 dandárt jelentett, amelynek nagyobb része a szovjet—német fronton volt.

A hadászati helyzet a szovjet—német front középső részén a következő volt: a német hadvezetés mindenképpen igyekezett megtartani Lengyelország fontos ipari területeit, különösen a sziléziai, lódzi, poznani és a kielce—radomi körzetet. A német vezetők többször kijelentették, hogy ezek elvesztése esetén Németország képtelen folytatni a háborút. Ezenkívül Németországba Lengyelországon keresztül vezetett a legrövidebb út, és a hitleristák a Visztulát tekintették az utolsó megbízható természeti akadálynak. A Visztula és az Odera között 300—500 km mélységben 7 védelmi vonalat építettek ki.

A szovjet csapatok felkészítése a hadműveletre, amely a nagy honvédó háború egyik legnagyobb hadászati támadó hadművelete volt, még 1944 őszen kezdődött. A szovjet hadvezetés elképzelése az volt, hogy hatalmas csapatokat mér a poznani és a bresloui irányban, az egész mélységben áttöri a védelmet, szétszórja a védekező csapatokat elszigetelt csoportokra és részenként semmisíti meg őket. A hadműveletben az 1. Belorusz Front vett részt Zsukov parancsnoksága, és az 1. Ukrán Front Konyev parancsnoksága alatt. A két frontnak volt 2 203 700 embere, több mint 33 500 lövege és aknavetője, több mint 7000 harckocsija és önjáró lövege, 5000 harci repülőgépe. Ilyenképpen a szovjet csapatok túlereje emberben 3,9-szeres, tüzérségben 6,7-szeres, harckocsikban és önjáró lövegekben 5,7-szeres, repülőgépekben 7,9-szeres volt.

Az 1. Belorusz Front parancsot kapott, hogy verje szét az ellenség varsó—radomi csoportosítását és legkésőbb a hadművelet 11—12-ik napján érje el Lódz vonalát (150—180 km) és a továbbiakban folytassa a támadást Poznan irányában.

Az 1. Ukrán Front feladata az volt, hogy az 1. Belorusz Fronttal együttműködve semmisítse meg az ellenség kielceradomi csoportosítását és legkésőbb a hadművelet 10—11-ik napjára nyomuljon előre 120—150 km-t, majd folytassa a támadást Breslau irányába. Az 1. Belorusz Front jobb szárnyával együttműködött a 2. Belorusz Front bal szárnya, az 1. Ukrán Front balszárnyával pedig a 4. Ukrán Front jobb szárnya.

Az áttörési szakaszokon, amelyek a frontok arcvonalának 15%-át tették ki, nagy hadműveleti összpontosítást hoztak létre: 230—250 löveget és aknavetőt, 80—115 harckocsit és önjáró löveget, 13—17 műszaki századot egy arcvonal kilométerre.

Nagy figyelmet fordítottak a hadműveleti álcázásra, amelyet repülőgépekről ellenőriztek. A németek nem tudták felfedni az összevont erők mennyiségét, a támadás időpontját. A felderítésük úgy tudta, hogy az 1. Belorusz Frontnak 31 hadosztálya van, holott 68 volt. A főhadiszállás tanácskozásán Hitler december 24-én azt erősítgette, hogy az oroszok a Visztula vonaláról nem szándékoznak komoly támadásba átmenni.

A támadás tervezett időpontja 1945. január 20. volt. Az Ardenneknben kialakult nehéz helyzet miatt azonban Churchill január 6-án levélben kérte Sztálint, hogy hozza előre a támadást.

Az 1. Ukrán Front csapatai, a rendkívül rossz időjárás ellenére, január 12-én támadást kezdtek. Hogy meggyorsít-

sák az áttörést, bevetették Ribalko 3. gárda-harckocsihadseregét, Leljusenko 4. harckocsihadseregét, a 25., 31. és 4. gárda-harckocsihadtestet. Az elkeseredett ellenállást letörték, két napig tartó súlyos harcokban visszaverték a páncélos ellenesepásokat, és 25—40 km mélyen áttörték a védelmet. Január 15-én elfoglalták Kielcét, január 17-én elérték Krakó elővárosait.

Az 1. Belorusz Front támadása január 14-én kezdődött. Még aznap áttörték a védelmet 10—12 km mélységben. Január 16-án támadásba ment át az 1. Lengyel Hadsereg is. 17-én éjjel átkeltek a Visztulán és a 61. hadsereg övezetében délről elérték Varsót. A front csapatai 4 nap alatt 100—130 km-t nyomultak előre. A frontok a 10—12 napra tervezett előrenyomulást 4—6 nap alatt megvalósították. A németek kénytelenek voltak csapatokat átdobni a nyugati frontról és a szovjet arcvonal más részeiről.

Az 1. Belorusz Front csapatai január 25-én bekerítették az ellenség 62 ezer fős poznani helyőrségét, 26-án elérték a régi német határt. Február 3-án este elérték az Oderát, átkeltek rajta és hídfőket létesítettek a balparton. Berlinig 60 km maradt. Ekkorra az 1. Ukrán Front csapatai szintén elérték az Oderát és átkeltek rajta.

Ezzel a hadművelet, amely a háború befejező szakaszának egyik legnagyobb hadművelete volt, elérte célját. Felszabadult Lengyelország jelentős része, a hadműveletek áttevődtek Németország területére, miközben hatalmas hadseregcsoport semmisült meg. Mindössze 23 nap alatt áttörték az ellenség mélyen tagolt védelmét a Visztula és az Odera között, 500 km-t nyomultak előre. Megsemmisült az ellenség 35 hadosztálya, 25 hadosztály elvesztette állományának 50—70%-át. Fogságba esett 147 000 katona és tiszt, zsákmányoltak kb. 14 000 löveget és aknavetőt, 1400 páncélost és rohamlöveget stb.

A hadművelet sajátosságai közé tartozik, hogy a tagolt védelemnek megfelelően a frontok hadműveleti felépítésében voltak első és második lépcsők, erős gyorsan mozgó csapatok és tartalékok.

Az áttörés összes szakaszainak szélessége nem haladta meg a 73 km-t, a 4. napon a támadás 500 km arcvonalra szélesedett ki, a támadás végére pedig a csapatok 1000 km széles arcvonalon tevékenykedtek.

A támadás napi átlaga 25 km volt, egyes napokon elérte a 45 km-t, a harckocsi- és gépesített csapatok pedig esetenként elérték a napi 70 km-t. A honvédó háború folyamán mind a harckocsi-, mind pedig az összefegyvernemi

csapatok itt érték el a leggyorsabb előrenyomulási ütemet. Jellemző volt még az is, hogy a gyorsanmozgó csapatok gyakran messzire elszakadtak a támadás első lépcsőjétől. Az 1. Belorusz Front 1. és 2. gárda-harcokcsihadserége esetében ez az elszakadás időnként elérte a 90 km-t.

Ugyancsak évfordulós cikk *P. Batov*: „A kelet-pomerániai hadművelet 40. évfordulójára” c. tanulmánya (1985. 2. sz., 14—20. o.). 1945 február elejére a szovjet hadsereg felszabadította Lengyelországot jelentős részét és a katonai ténykedést áthelyezte Németországba. 60 km-re állt Berlintől. Az ellenségnek azonban sikerült megtartania Kelet-Pomerániát és arra készült, hogy innen erős csapást mér a „Visztula” hadseregcsoport erőivel az 1. Belorusz Front jobb szárnyára, szétzúzza a Warta folyótól északra lévő csapatokat, megveti a lábát Pomerániában és megszilárdítja a helyzetét a berlini irányban.

A pomerániai hadseregcsoport komoly veszélyt jelentett a berlini főirányban tevékenykedő szovjet csapatok számára. Ezért a Főhadiszállás 1945. február 8-i direktívájára megbízta a Rokosszovszkij marsall parancsnoksága alatt harcoló 2. Belorusz Frontot azzal, hogy semmisítse meg a hadseregcsoportot, és egyben felmentette a Frontot a kelet-poroszországi hadműveletben való részvétel alól.

Február 10-én a 2. Belorusz Front (5 összefegyvernemi és 1 repülőhadsereg, 3 önálló harcokcsihadtest, gépesített és lovashadtest), együttműködve a Balti Flottával, hadműveleti szünet nélkül megkezdte a támadást. Az előrenyomulás azonban lassú volt, nehezítette a helyzetet a tavaszi sár, az erdős-mocsaras terep, a repülésre alkalmatlan időjárás és az ellenségnek az előkészített védelemben tanúsított makacs ellenállása. Azonkívül a csapatok, a kelet-poroszországi támadás idején súlyos veszteségeket szenvedtek, kimerültek voltak és pihenőre volt szükségük. A hadművelet kezdetekor a 45 hadosztályból 26 lövész-hadosztály személyi állománya nem haladta meg a hadilétszám átlagos 35%-át, a többinél pedig az átlagos 42%-ot, a csapatoknak mindössze 263 használható harcokcsijuk volt.

A csapatokat az elkeseredett harcokban február 19-én megállították a Tczew—Czersk—Chojnice vonalon. A „Visztula” hadseregcsoport parancsnoksága február 16. és 20. között támadást kezdett Altdamm és Stargard térségéből azzal a céllal, hogy az Oderánál Küstrintől északra lévő szovjet csapatok hátába kerüljön. Szükségessé vált, hogy a Ber-

linre mérendő döntő csapás előtt a legközelebbi időn belül szétzúzzák a kelet-pomerániai hadseregcsoportot, de látható volt, hogy ehhez a 2. Belorusz Front erői nem elegendők. Ezért a hadműveletbe bevonták a Zsukov parancsnoksága alatt harcoló 1. Belorusz Front jobb szárnyát is.

A Főhadiszállás terve az volt, hogy a 2. Belorusz Front csapásokat mér Közlin általános irányban, az 1. Belorusz Front pedig Kolberg irányában; szétvágják a hadseregcsoportot, a nagyobb részét elvágják a Wehrmacht főerőitől és a Balti Flottával együttműködve megsemmisítik. A 2. Belorusz Front, miután elfoglalta Közlint és kiért a Balti-tengerhez, keletre fordul, folytatja a támadást Gdynia és Danzig (Gdask) irányában, megtisztítja az ellenségtől Pomeránia keleti részét, elfoglalja az összes kikötőket Danzigtól Kolbergig. Az 1. Belorusz Front pedig nyugatra fordul, előrenyomul az Odera-öbölhöz és megtisztítja a folyó jobb partját az ellenségtől. A 2. Belorusz Front támadását február 24-én, az 1.-ét március 1-én kellett elkezdeni.

A frontok a feladatoknak megfelelően átcsoportosították erőiket, hogy a támadás irányában kialakítsák a szükséges erőfőlényt. A 2. Belorusz Front főcsapásának irányában az áttörés 17 km-es szakaszán a gyalogságnál csaknem 3-szoros, a harcokcsiknál 2-szeres, a lövegeknél 3-szoros erőfőlényt alakítottak ki. A támadás gyors ütemének biztosításához a két front a következő gyorsanmozgó alakulatokat vonta össze: 2 harcokcsihad-sereg, 6 önálló harcokcsi- és gépesített hadtest, 3 lovashadtest, önálló harcokcsidandárok, valamint harcokcsi- és önjáró-tüzérezredek.

A harcok már február 22-én elkezdődtek az egész arcvonalon, mert a németek támadást indítottak. A 2. Belorusz Front bal szárnya február 24-én ment át támadásba. A 19. hadsereg az első napon 10—12 km mélységben áttörte az ellenség védelmét. A része február 25-én reggel bevetették a 3. gárda-harcokcsihadtestet, amely egy nap alatt 40 km-t nyomult előre. A 70. hadsereg, mivel makacs ellenállásba ütközött, csak 4—6 km-t tudott előrenyomulni, a front többi hadseregei pedig a korábbi arcvonalon folytatták a harcot. A következő napokban a támadás sikeresen haladt. Március 3-án a 3. gárda-harcokcsihadtest elérte a Balti-tenger partját, a következő napon pedig a 19. hadsereg csapataival együtt elfoglalta Közlint. Ezzel elválták a Kelet-Pomerániában lévő csapatok visszavonulásának útját.

Az 1. Belorusz Front jobb szárnya március 1-én ment át támadásba. Az 1. gárda-harcokcsihad-sereg március 4-én elérte

a tengerpartot Kolberg térségében, a 2. gárda-harcokcsihadsereg élcsapatai pedig a következő nap reggelén elérték az Odera Kammin körzetében. Az ellenség kelet-pomerániai hadseregcsoportját részekre szabadalták.

A 2. Belorusz Front csapatai folytatták a támadást északi és keleti irányban. A 2. Belorusz Frontnak átadott 1. gárda-harcokcsihadtest március 12-én elérte a Danzigi-öböl partját Gdyniától északra. A front középső része és jobb szárnya szintén elérte az öböl partját és elfoglalta Sopotot. Az ellenség danzigi csoportját is két részre vágták.

Március 28-án a 70. és 19. hadsereg csapatai elfoglalták Gdyniát, a 2. csapásmérő hadsereg, valamint a 65. és 49. hadsereg csapatai március 30-án befejezték a danzigi csoport szétzúzását és elfoglalták Danzig város-erődöt. A Gdyniáért és Danzigért folyó harcokban részt vett az 1. lengyel harcokcsidandár is.

Danzig elestével megszűnt létezni az ellenség nagy haditengerészeti támaszpontja, ahol a tengerallatjárók személyzetének kiképzése folyt.

Az 1. Belorusz Front csapatai északnyugati irányban folytatták a támadást, március 20-ra megisztították az ellenségtől a tengerpartot a saját övezetükben, elérték az Odera alsó folyását és felszámolták az ellenség utolsó hídfőjét a folyó jobb partján.

Danzig és Gdynia felszabadításával befejeződött a kelet-pomerániai támadó hadművelet. A 2. német hadseregnek a maradványait, amelyeket Gdyniától északra szorítottak a tengerhez, április 4-re teljesen megsemmisítették, azok a csapatok pedig, amelyeket blokád alá vettek a Hel-félszigeten és a Visztula deltájánál Danzigtól délkeletre, 1945. május 9-én kapituláltak.

A sikeres támadás eredményeként megszűnt létezni az ellenség nagy kelet-pomerániai hadseregcsoportja. Több mint 21 hadosztályt és 8 dandárt szétverték, közülük 6 hadosztályt és 3 dandárt megsemmisítettek. A németek nemcsak súlyos veszteségeket szenvedtek, hanem hadászati felvonulási területet is vesztek. Az, hogy a szovjet csapatok elérték a tengert, lehetővé tette a Balti Flottának, hogy jobb támaszpontokkal rendelkezzen és sikeresebben valósítsa meg a Kurlandon és Kelet-Poroszországban a tengerhez szorított német csapatok blokádját.

A hadseregcsoport szétzúzása lehetlenné tette a német parancsnokságnak azt a szándékát, hogy csapat mérjen a berlini irányban tevékenykedő szovjet hadseregcsoport szárnyára. Ezen kívül a Főhadiszállás számára lehetővé vált,

hogy 11 felszabadult hadsereget, köztük a 2. és az 1. Belorusz Front két harcokcsihadseregét, átirányítsa a berlini hadművelet végrehajtásához.

A 3. szám közli az M. V. Frunze születésének 100. évfordulójára szervezett hadtudományi konferencia teljes anyagát: a megnyitó beszédet, az „M. V. Frunze — a szovjet állam kiemelkedő hadvezére és katonai teoretikusa.”, valamint az „M. V. Frunze katonapolitikai tevékenysége.” címmel tartott két főreferátumot, 8 korreferátumot és a zárszót.

A 4. számnak csaknem minden tanulmánya és közleménye a berlini hadművelet egészével és részkérdéseivel foglalkozik a 40. évforduló kapcsán. Ezek közül I. I. Guszakovszkij: „A berlini hadművelet 40. évfordulójára” c. (1985. 4. sz., 8—17. o.) összefoglaló tanulmányával foglalkozunk részletesen.

1945 áprilisában a katonai tevékenység kiterjedt Németország jelentős részére. Keletről támadott a szovjet hadsereg, nyugatról a szövetségesek hadseregei. A hadművelet kezdetére az 1. Belorusz Front főerői 60—70 km-re voltak a fasiszta Németország fővárosától.

A német főparancsnokság kidolgozta Berlin védelmének hadászati tervét. Ennek az volt a lényege, hogy bármilyen áron fel kellett tartóztatni a szovjet csapatok előrenyomulását és ezalatt különbékét kell kötni az Egyesült Államokkal és Angliával. A nyugati szövetségesek kettős játéka táplált ilyen reményeket a fasiszta vezetésben. A nemzetiszocialista párt április 3-i irányleveiben írták a következőket: „A háború nem Nyugaton, hanem Keleten dől el... A tekintetünket csak Keletre kell irányítanunk, függetlenül attól, hogy mi fog végbemenni Nyugaton. A keleti front tartása a feltetele a háború menetében történő változásnak”. Az ilyen tervek meghiúsításának legjobb biztosítéka a hadművelet gyors előkészítése és végrehajtása volt. Meg kellett előzni egyes nyugati vezetők Berlin elfoglalását célzó terveinek megvalósítását is.

Berlin nemcsak a fasiszmus fellelgára volt, hanem az egyik legnagyobb hadiipari központ is. A berlini irányban a fasisztáknak sikerült hatalmas erőket összeszovenni: 1 000 000 embert, 10 400 löveget s aknavetőt, 1500 páncélost és rohamlöveget, 3300 katonai repülőgépet. Mélyen tagolt védelmet készítettek elő, amelynek az alapját az odera—neissei védelmi vonal és a berlini védelmi körlet alkotta. Az Odera—Neisse vonal három 20—40 km mély védelmi körzetből állt. Az összes lakott helyeket védelmi

pontokká képezték ki. Felhasználva az Odera zsilipjeit és a csatornákat, előkészítették egy sor körzet elárasztását. Műszaki szempontból a Küstrinnel szemben levő terület volt megerősítve a seelowi magaslatokon.

A berlini védelmi körlet három (külső, belső és városi) védelmi övből állt. A külső védelmi gyűrű 25—40 km-re volt a város központjától, a belső a külvárosok peremén húzódott.

A berlini hadművelet lényege az volt, hogy három front csapásaival áttörjék az Odera—Neisse védelmi vonalat, majd mélységében kifejezve a támadást kerítették be a fő csoportosítást a berlini irányban és miután ezzel egyidejűleg részekre szabdalják, részenként semmisíték meg azt. Ezután kellett folytatni az előrenyomulást az Elbához.

A döntő csapás méréséhez a három szovjet front állományában volt 2,5 millió ember, 41 600 löveg és aknavető, 6250 harckocsi és önjáró löveg, 7500 harci repülőgép, köztük 800 távolsági bombázó.

Az 1. Belorusz és az 1. Ukrán Front támadása a 2. és 16. repülőhadserg támogatásával április 16-án reggel kezdődött. A legbonyolultabb helyzet az 1. Belorusz Front támadási sávjában alakult ki. Itt három előre elkészített és az ellenséges csapatok által megszállt védelmet kellett áttörni. Ezeket egymás után kellett áttörni és már a hadművelet első napján harcba kellett vetni a harckocsi-hadseregeket. A csapatok csak a hadművelet negyedik napján fejezték be az oderai védelmi vonal áttörését, nyomultak előre 30 km-t, és vált lehetővé a számukra, hogy kifejlesszék a támadást Berlin ellen és elkezdjék a bekerítést északról.

Az 1. Ukrán Front támadása kedvezőbb körülmények között folyt. Az ellenség védelmi vonala a Neisse mentén jelentősen gyengébb volt, mint a küstrini hídfő előtt. Ezért a front csapásmérő csoportja ködfüggöny védelme alatt átkelt a Neissén és a második napon harcba vetett harckocsi-hadseregekkel együttműködve, három nap alatt 30 km-t nyomultak előre. Az 1. Ukrán Front sikeres támadása olyan fenyegető helyzetet teremtett az ellenség számára, hogy délről mélyen megkerüli a berlini csoportot. A németek azon kísérletei, hogy a „Közép” hadseregcsoport tartalékainak és a visszavonult 4. páncéloshadserg csapatainak felhasználásával megváltoztassák a csata menetét, sikertelenek maradtak.

Az 1. Belorusz Front támadásának lassú üteme az oderai védelmi vonal áttörésénél olyan veszélyt teremtett, hogy nem lesz lehetséges a berlini csoport bekerítésének feladatát időre megoldani. Ezért

a Főhadiszállás megparancsolta az 1. Ukrán Front parancsnokának, hogy a 3. és 4. gárda-páncéloshadserggel mérjen csapást Berlinre délről. A 2. Belorusz Frontnak, miután átkelt az Oderán, főerőit délnyugati irányban kellett kibontakoztatnia és meg kellett kerülnie a várost északról.

Amíg az 1. Belorusz és az 1. Ukrán Front csapatai áttörték az Odera—Neisse védelmi vonalat, a 2. Belorusz Front befejezte a hadműveletre való felkészülést. Hogy a főerők számára a legkedvezőbb feltételeket teremtsék meg a támadáshoz, a front élcsapatai április 18—19-én átkeltek a Keleti-Oderán, áttörték a Keleti-Odera és a Nyugati-Odera közötti területen és átkeltek a Nyugati-Oderán, ami kedvező kiindulási helyzetet teremtett a csapásmérő csoportok számára. Április 20-án reggel a csapásmérő csoport főerői, tüzérségi előkészítés után, támadásba mentek át. A védelem áttörése a bal parton Stettin és Swedt között jelentős befolyást gyakorolt a berlini hadművelet menetére, mivel így a német parancsnokságnak nem sikerült átdobnia a 3. harckocsi-hadsereget az 1. Belorusz Front támadási sávjába.

Ilyenképpen április 20-ára mind a három front támadási sávjában kedvező feltételek alakultak ki ahhoz, hogy folytassák a berlini csoport bekerítését és szétszabdalását célzó hadműveletet.

A német parancsnokság elkezdte kísérleteket tett, hogy megakadályozza csapatai bekerítését. Az Elbánál védekező 12. hadseregnek április 22-én megparancsolták, hogy forduljon arcvonallal keletre és induljon el Potsdam—Berlin felé és egyesüljön a 9. hadserggel. Ezzel egyidejűleg F. Steiner hadseregcsoportja, amely a fővárostól északra tevékenykedett, parancsot kapott, hogy mérjen csapást a várost északról és északkeletről bekerítő szovjet hadseregcsoport szárnyára. A 9. hadsereg parancsot kapott, hogy húzódjon nyugatra és egyesüljön a 12. hadserggel Berlintől délre. Ezeket a terveket azonban nem sikerült megvalósítani.

A védelem áttörése után a bekerítést végző két front mozgása folyorsult. Április 24-én az 1. Belorusz Front 8. gárda-hadserege és 1. gárda-harckocsi-hadserege Berlintől délkeletre találkozott az 1. Ukrán Front 3. gárda-harckocsi-hadseregével és 28. hadseregével. A német 9. hadsereg főerőit és a 4. páncéloshadserg erőinek egy részét elvágták Berlintől és a tőle délkeletre eső erdőkben bekerítették. Április 25-én az 1. Belorusz Front 47. és 2. gárda-harckocsi-hadserege Ketzin térségében egyesült az 1. Ukrán Front 4. gárda-harckocsi-hadseregével.

A berlini csoportosítást két részre vág-
ták. Ugyanakkor a frontok erők egy ré-
szével folytatták a támadást nyugati
irányban és az Elbán találtak a 9.
amerikai hadsereggel. A részekre szab-
dalt erők megsemmisítése megkezdődött.
A blokádtörésével kapcsolatos német
remények szertefoszlottak Wenck 12.
hadseregének ellencsapásait elhárították.
A 12. német hadsereg megmenekült ré-
sze az amerikaiak által épített hidakon
átkelt az Elba bal partjára és ott meg-
adta magát az amerikaiaknak. A berlini
védelem felszámolása május 2-ig folyt.

A 2. Belorusz Front csapatai átkeltek
a Nyugat-Oderán, áttörték a nyugati
parton lévő védelmet, május 3—4-én el-
érték a Balti-tengert és az Oderát, ahol
találkoztak a 2. angol hadsereggel.

A fasiszta Németország katonai erőt
szétzúzták, az utolsó német kormány
megbízottjai Karlshorstban aláírták a
feltétel nélküli kapitulációt.

A berlini hadműveletben a szovjet
csapatok szétzúzták az ellenség 70 gyalog-
os, 12 páncélos, 11 gépesített hadosztá-
lyát, megsemmisítették légierőinek nagy
részét. Foglyul ejtettek 480 000 katonát
és tisztet, zsákmányoltak 11 000 löveget
és aknavetőt, több mint 1500 páncélos
és rohamlöveget, valamint 4500 repülő-
gépet.

A berlini hadművelet volt az európai
háború befejező hadművelete. A szerző
által felsorolt jellemző vonások közül
megemlítnék néhányat. A hadművelet
igen rövid idő alatt (13—15 nap) készí-
tették elő. Ezt az általános katonai hely-
zet határozta meg és elsősorban azoknak
a német terveknek a megsemmisítése,
hogy viszályt szítsanak a szövetségesek
között.

Jellemző vonás az is, hogy a három
front támadása egyidejűleg zajlott le
300 km-es sávban, egyidejűleg törték át
a védelmet több helyen, ami lehetetlenné
tette az ellenséges erők átcsoportosítá-
sát és arra kényszerítette az ellenséget,
hogy hadműveleti tartalékait részenként
vesse be.

A védelem áttörése keskeny szakasz-
kon történt, ami lehetővé tette az erők
és eszközök nagyfokú összpontosítását.
Az 1. Belorusz Frontnál pl. a 44 km-es
áttörési szakaszon (a front egész arc-
vonalának 25%-a) összpontosították a lö-
vészadosztályok 55%-át, a lövegek és
aknavetők 61%-át, a harckocsik és önjáró
lövegek 79%-át. Az 1. Ukrán Frontnál
az 51 km-es áttörési szakaszra (az egész
arcvonal 13%-a) vonták össze a lövész-
adosztályok 48%-át, a lövegek és akna-
vetők 75%-át, a harckocsik és önjáró
lövegek 73%-át. Ez lehetővé tette a csa-
patok mély tagolását, második lépcsők,

sikerkifejlesztő erők és tartalékok kiala-
kítását. Mindez biztosította a támadás
rendkívül gyors ütemét.

Az ellenség bekerítése és megsemmi-
sítése egyéges folyamatot képezett, a
harcok éjjel-nappal folytak.

Teljesen új tapasztalatokkal szolgált a
nagyváros elfoglalásának módszere. A tá-
madás tervét előre részletesen kidolgoz-
ták. A várost rohamozó minden hadse-
reg számára pontosan meghatározták a
támadási sávot. Az egységeknek és al-
egységeknek konkrétan kijelölték az el-
foglalandó utcákat, tereket, objektumok-
at. A lövész alegységeket harckocsik és
önjáró lövegek támogatták, amelyek köz-
vetlen irányzással semmisítették meg a
tűzfészeket, ellenséges lövegeket stb.
A berlini hadműveletben aktívan részt
vett az 1. és 2. Lengyel Hadsereg is.

Az 5. szám minden tanulmánya a fa-
siszta Németország felett aratott törté-
nelmi győzelem okait, tapasztalatait, kü-
lönböző aspektusait tárgyalja. Közülük
Sz. A. Kartyenyev: „A Szovjetunió gaz-
dasági győzelme: a nagy honvédő hábo-
rúban” c. (1985. 5. sz., 22—27. o.) cikkét
emeljük ki.

A nagy honvédő háború a szovjet
társadalom és állam, valamint a gazda-
sági rendszer kemény próbáját is jelen-
tette. Az imperializmus leghatalmasabb
erőivel vívott küzdelem meggyőzően bi-
zonyította be a haladó társadalmi rend-
szer kimeríthetetlen belső lehetőségeit,
hatalmas erejét és legyőzhetlenségét.
A Szovjetunió gazdasági győzelmének
alapjait sok évvel a háború előtt lerak-
ták. Az ország öt éves tervek idején meg-
valósított iparosításának és a mezőgazda-
ság kollektivizálásának eredményeként
olyan gazdasági-társadalmi átalakulás
ment végbe, amely nagy jelentőségű volt
az anyagi védelmi alapok megerősítése
szempontjából.

A 30-as évek végére a Szovjetunió je-
lentős és fejlett iparral rendelkezett,
amely képes volt modern gépeket, mun-
kapadokat, közlekedési eszközöket, ki-
váló műszereket, vegyipari gépeket és
nagy termelékenységű eszközöket gyárta-
ni. Az ipari össztermék mennyisége 1940-
ben 7,7-szer haladta meg az 1913. évit.
Évenként 31,1 millió tonna kőolajat,
165,9 millió tonna szén termeltek ki,
48,3 milliárd kWóra villanyáramot és
18,3 millió tonna acélt állítottak elő.

A háború kezdetekor igyekeztek olyan
változtatásokat végrehajtani, hogy az
ipar gyorsan át tudjon állni a háborús
termelésre. Fejlesztették a harckocsi-
gyártó üzemeket, repülőgépgyárakat, lő-
szergyárakat. Míg a második öt éves ter-
ven az egész ipari termelés 2,2-szeresére

nőtt, a hadiiparé 3,9-szeresére. Nöttek az állami tartalékok és hadianyag tartalékok.

A párt és szovjet állam különös figyelmet fordított a harcokcsik, a repülő és tűzérési eszközök termelésének emelésére. A harcokcsik gyártásába bekapcsolódott a cseljabinszki és sztálingrádi traktorgyár, valamint a szormovszki hadjógyár. Egy sor vállalat megkezdte a harcokcsi-motorok, páncélzat és tornyok gyártását. Nagy munka folyt a repülőgépgyárak építése és rekonstrukciója terén. Megnövelték a katonai kutató intézetek, tervező irodák anyagi lehetőségeit. Gyorsított ütemben folyt az új típusú harcokcsik, repülőgépek tervezése és sorozatgyártásának beindítása.

Ha nem is sikerült mindent megvalósítani, amit elkezdtek, a legfontosabb célokat sikerült elérni.

A katonai-gazdasági versenyt nagyon kedvezőtlen körülmények között kellett elkezdni. A fasiszta Németország, amikor készült a Szovjetunió elleni támadásra, kihasználta az elfoglalt és függő országok gazdasági lehetőségeit. Elvitte ezekből az országokból az ipari és mezőgazdasági termékeket, felszereléseket, közlekedési eszközöket, nagy mértékben alkalmazta a külföldi dolgozók kényszermunkáját. Ebben az időben a fasiszta Németország katonai-gazdasági tartalékai kb. másfél-kétszeresen meghaladták a Szovjetunióét. A támadás előtt 2,5-szer több szerszámgépe, a gépiparban 1,5-ször több munkása volt, 1940-ben 2,5-szer több szenet termelt, sokkal több alumíniumot, villanyáramot, acélt, cementet, mozdonyt és teherautót állított elő. A szovjet határ irányába vezető vasutak áteresztőképessége kb. kétszerese volt a határ felé tartó szovjet vasutakénak. A német ipar teljesen át volt állítva a haditermelésre.

Figyelembe kell venni azt is, hogy a Szovjetunió a háború első hónapjaiban elvesztett egy sor gazdaságilag fontos körzetet. Az ellenség által elfoglalt területen állították elő az ipari termékek egyharmadát, itt voltak az alapvető gabonatermő területek. A katonai termeléshez szükséges jelentős mennyiségű felszerelés és anyag veszett el.

A támadás után azonnal megkezdődött a gazdaság átállítása, és minden törekvés arra irányult, hogy biztosítsák a fegyveres erőik szükségleteit és minél hamarabb biztosítani lehessen a haditechnikai fölényt az ellenséggel szemben. A szovjet munkások hősi helytállása következtében rövid idő alatt termelésbe lehetett állítani az evakuált üzemeket. Pl. a harkovi traktorgyár felszerelését szállító utolsó szerelvény október 19-én érkezett meg az új helyre és a hozott

anyagokból összeszerelt első 25 db T-34-est december 8-án elküldték a front-ra. Az evakuált üzemek számára közvetlenül a sztyeppén húzták fel az üzemi épületeket, kemény fagyban és viharos szélben dolgozva. Ezek olyan határidőkre történtek, amelyekre nem volt példa a világ iparának történetében.

Gyökeresen megváltozott a nemzeti jövedelem elosztása. Míg 1940-ben a nemzeti jövedelem 15%-a ment katonai kiadásokra, addig 1942-ben 55%-a. A katonai kiadások 1941 és 1945 között 582,4 milliárd rubelt tettek ki.

Megváltozott a termelés szerkezete. A gépgyárak csökkentették a polgári célú termelést és növelték a fegyverek és haditechnikai eszközök gyártását. A motor-kerékpárgyártást átállították lövészfegyverek gyártására, a traktorgyárakat harcokcsik, az óragyárakat robbantószerkezetek gyártására.

A fontos területek elvesztése miatt 1941 vége és 1942 eleje a legnehezebb időszak volt a szovjet gazdaság számára. Az ipari termelés csökkentését csak 1941 decemberében sikerült megállítani. 1942 nyarára viszont nemcsak hogy sikerült helyreállítani a hadiipar korábbi kapacitását, hanem sikerült meg is haladni a korábbi szintet. A legfontosabb hadiipari üzemek napi tervek szerint dolgoztak, ami lehetővé tette a termékek elosztásának pontos megtervezését. A vaskohászat elsajátította a finom acéltövezetek és hengereltárak gyártását. A kuznyeck és magnytogorszki kombinátok, valamint a régi urali gyárak váltak a haditechnikához és lőszerkehez szükséges acél fő szállítóivá. A vaskohászat 1940-hez viszonyítva, 1945-ben 2-szer több szerkezeti acélt, 3,5-szer több hengerelt acélt, több mint 2-szer több csövet gyártott. A Kuznyeck medence, Karaganda és más medencék bányászai biztosították a kohászat számára a kokszolható szenet. Ennek kitermelése az ország keleti körzeteiben 7,9 millió tonnáról (1940) 18,4 millió tonnára növekedett (1945).

Hatalmas munkát végzett az építők kétmillió hadserege. Összegyűjtötték és felszerelték az evakuált felszereléseket, új gyárakat és erőműveket építettek, csővezetékeket fektettek le, bányákat nyitottak, kohókat, Martin-kemencéket, vasútvonalakat építettek. Rövid idő alatt felépítették pl. az Urali Alumíniumgyárat Novokuznyeckban, egy csőgyárat Cseljabinszkban, új gépgyárakat Novoszibirszkben és Krasnojarszkban, a központi körzetekben, valamint az Észak-Kaukázus, Ukrajna és Belorusszia fel szabadított területein.

Különösen bonyolult körülmények között dolgozott az első időszakban a me-

zőgazdaság. Ellenséges megszállás alá került a vetésterület 74⁰/₀-a, csökkent a munkaerő, hiányoztak a gépek. A gyors helyreállítás eredményeként 1944-ben már 19,2 millió tonnával több gabonát sikerült begyűjteni, mint 1943-ban. A mezőgazdaság biztosította a lakosság és a hadsereg számára az élelmiszert, az ipar számára a nyersanyagot.

A fasiszta Németország és a Szovjetunió között az egész háború alatt kegyetlen harc folyt azért, hogy mennyiségi és minőségi fölényre tegyenek szert a haditechnika és a hadrakelt seregek szükségleteinek jobb kielégítése terén. A szovjet gazdaság, amely kisebb lehetőségekkel rendelkezett és kedvezőtlenebb körülmények között dolgozott, súlyos harcokban a maga javára fordította a küzdelmet. 1942 végére a hadrakelt seregekben a haditechnika alapvető eszközei terén az erőviszonyok a Szovjetunió javára változtak meg, és az előny ettől kezdve nőtt.

A gazdasági verseny az egész háború alatt olyan körülmények között folyt, hogy Németország több alapvető ipari terméket állított elő, mint a Szovjetunió. Ettől függetlenül a Szovjetunió jelentősen megelőzte Németországot az alapvető fegyverek és haditechnikai eszközök gyártása terén. Evi átlagban a tábori tüzérségi lövegek gyártása terén 2-szeres, az aknavetőknél 5-szörös, a páncéltörő fegyvereknél 2,6-szoros volt a szovjet fölény, de valamelyest elmaradt a szovjet ipar a léghárító ágyúk gyártása terén. Míg a Szovjetunió 1942 és 1945 között havonta több mint 2000 harckocsit gyártott, a német ipar 1944 májusában érte el a havi 1450 darabos maximumot.

A szocialista gazdasági rendszer fölényét a katonai termelés önköltségének csökkenése jelenti. Míg a háború elején a katonai termelés elsősorban a termelési arányok megváltoztatása és a munkások számának növelése eredményeként nőtt, a későbbiekben már főként a belső tartalékok jobb kihasználása, a munka termelékenységének emelése eredményeként nőtt. Pl. míg 1941-ben egy IL-4-es repülőgép előállításához 20 000 munkaóra volt szükség, 1943-ban már csak 12 500 munkaóra. Ugyanezen idő alatt a PE-2-es repülőgép előállítása 25 300 munkaórától 13 200 munkaóra csökkenett. A 76 mm-es ezredágyú előállítása 1200 munkaórától 800-ra, a hadosztály-ágyúé 2200-ról 600-ra csökkent. A harckocsi-gyártásban a T-34-es előállítása 8000 órától 3700-ra, KV harckocsíé 14 600-ról 7200-ra csökkent.

A hadiipar termelésében döntő szerepet kezdtek játszani a keleti területek

— az Ural, a Volga-vidék, Nyugat-Szibéria. A katonai termelésben az Ural az első helyre került az ország gazdasági körzetei között. Az Ural adta az egész katonai termelés 40⁰/₀-át, itt állították elő a közepes harckocsik 60, a nehéz harckocsik 100⁰/₀-át.

Nagyon nehéz kérdés volt a munkaerő biztosítása. 1942-ben a munkások és dolgozók száma az 1940-es 31,2 millióról 18,4 millióra csökkent. Ettől kezdve fokozatosan nőtt, 1944-ben 23,6 millió, 1945-ben 27,3 millió volt. A nők aránya az 1940-es 38,4⁰/₀-ról 1944-ben 57,4⁰/₀-ra nőtt.

A hátrország a hábrú évei alatt több mint 10 millió tonna lőszert, több mint 16 millió tonna üzemanyagot, 40 millió tonna élelmiszert és takarmányt, 12–15 millió tonna más szükséges anyagot adott a hadseregnek. Ilyenképpen a fasiszta Németország és szövetségesei felett aratott győzelem nemcsak politikai, katonai, hanem gazdasági győzelem is volt.

A honvédő háború egyes részkerde-seinek tárgyalása mellett a 6. szám-erdekes vitacikket közöl N. K. *Glazunov* tollából „A polgári történészek hamisításai a nagy honvédő háború következményei és tanulságai terén” címmel (1985.6. sz., 64–70. o.).

Azok miatt a rendkívül komoly, történelmi jellegű következmények miatt, amelyek a második világháború eredményeként gyakoroltak befolyást a világ népeinek sorsára, a polgári történészek rendkívül sok kérdésben hamisítják a háború történetét. A meghamisított koncepciók legjelentősebb szállítója az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, az NSZK és Japán történetírása. A tőkés piacot előntő szélsőséges hamisítások mellett a legfontosabb, hivatalos jellegű ferdtések a hadtörténet szakkönyveinek által írt művek, mint pl. a világháború 85 kötetes története az Egyesült Államokban („Az Egyesült Államok hadserege a második világháborúban”), a 80 kötetes angol történet („A második világháború története”), az NSZK-ban megjelent 10 kötetes („A német Reich és a második világháború”), valamint a 96 kötetes japán mű („A háború hivatalos története a nagy Kelet-Ázsiában”).

A sok meghamisított kérdéskör közül a szerző a következőket említi meg:

A háború okainak meghamisítása és a Szovjetunió megvádolása azzal, hogy közreműködött a háború kirobbantásában. Nem tudnak megbékélni a nyugati hatalmak magatartása által kiváltott 1939-es szovjet–német meg nem támadási szerződéssel, expanzióval vádolják a Szovjetuniót és azt állítják, hogy ez a

szerződés tette „elkerülhetetlenné a háborút Európában”. Elfelejtik azt, hogy éppen Anglia és Franciaország utasította el Moszkvában a kollektív biztonsági szerződést, és ők utasították el a fasisztaellenes katonai szerződés aláírását. Anglia és Franciaország magatartása következtében kialakult az a Szovjetuniót fenyegető reális veszély, hogy két fronton kell háborút viselnie, Németország és Japán ellen. Ezt az imperialista tervet hiúsította meg a Szovjetunió a saját biztonsága érdekében.

Az elég világos, hogy az imperialista háborút az agresszív blokk robbantotta ki és az előkészítésben fontos szerepet játszott a „megbékéltetés” politikája, a müncheni egyezmény.

Igen elterjedt Nyugaton a hitlerista Németország „preventív háborújának” a koncepciója. A reakciós nyugati történészek (a nyugatnémet E. Helmdach és L. Hildebrand, az angol D. Irving és mások) „expanzivista” államnak ábrázolják a Szovjetuniót, és Hitler „preventív háborúját” mintegy „felszabadító célokkal” ruházzák fel azon a címen, hogy Hitler nem tudott megbékélni az „orosz expanzióval”. A német támadást úgy igyekeznek bemutatni, mint csupán választ „az orosz fenyegetésre”.

A hamisítás másik területe az, hogy tagadják, csökkentik, vagy elhallgatják a Szovjetunió döntő szerepét a fasiszta Németország és a militarista Japán szétzúzásában, ugyanakkor túlértékelik az Egyesült Államok és Nagy-Britannia szerepét. Azt az alapelvet hirdetik, hogy a háború kimenetele nem a szovjet—német fronton dőlt el, hanem tizenegy „nagy csatában”, amelyek közül csak egyet, a sztálingrádi nyert meg a Szovjetunió. Első helyre az észak-afrikai és a csendes-óceáni hadszínteret teszik, és csak másodrendű szerepet tulajdonítanak a szovjet—német frontnak. Az amerikaiak azt bizonygatják, hogy Japán szétzúzásában az atombombák játszották a fő szerepet. A legdurvább hamisítás az, hogy elhallgatják a németek Moszkva alatti vereségét, a kurszki csatát, a belorusszai stb. hadműveleteket. Természetesen kellemetlen arra emlékezni, hogy Németország és szövetségesei különböző időszakokban 190—245 hadosztályt tartottak a szovjet—német fronton, és a második front megnyitásáig csak 9—21 hadosztályt más frontokon.

A történelem még nem ismert korábban olyan ember- és hadieszközkoncentrációt, mint amilyen a szovjet—német fronton volt. A különböző időszakokban a két félnek 8—12,8 millió embere, 84—

165 ezer lövege és aknavetője, 5,7—20 ezer harckocsija és önjáró lövegje (rohamlövegje), 6,5—18,8 ezer repülőgépe tartózkodott itt. Aktív katonai ténykedéssel telt el 1418 nappól 1320, vagyis 93%. Az észak-afrikai, olaszországi és nyugati hadszíntéren 2069 nappól 1094, vagyis 53%. A szovjet—német front főszerepének tagadása a Szovjetunió tekintélyének csökkentését célozza.

A nyugati történetírás, Roosevelt, Churchill, Eisenhower és más vezetők egykorú értékelései ellenére igyekszik leértékelni a szovjet hadművészet színvonalát és idealizálja az Egyesült Államok hadseregének hadművészetét. H. Salisbury, J. Erickson, J. Hoffman és mások, felmagasztalják a nyugati csapatok minden sikeres ténykedését, belebocsátkoznak az észak-afrikai, olaszországi vagy a csendes-óceáni „szígetharcok” minden kisebb eredményének hosszadalmas leírásába, gyakran „döntőeknek” értékelve kis jelentőségű harcokat, s ugyanakkor igyekeznek bebizonyítani, hogy a szovjet hadsereg nem a hadművészetben lefektetett elvek szerint harcolt. Ugyanakkor a szovjet hadsereg több mint 50 hadászati hadműveletet hajtott végre frontcsoportokkal, kb. 250-et frontmértetben és ezrével hadsereg-méretben.

Közismert, hogy a nyugati történetírás meghamisítja a Szovjetunió külpolitikáját és azt állítja, hogy a Szovjetunió a fasiszta csapatok üldözése közben okkupációs céllal lépett a volt fasiszta, vagy megszállt államok területére.

És végül a nyugati történészek igyekeznek bebizonyítani azt, hogy az Egyesült Államok hadigazdasága rendkívül nagy, csaknem döntő szerepet játszott a Szovjetunió győzelmének biztosításában. Ezért rendkívül felnagyítják a lend-lease keretében kapott segítség mértékét és jelentőségét. Az „America” című folyóirat szerint a lend-lease keretében az Egyesült Államok 14 000 repülőgépet, 6200 harckocsit, 1800 önjáró löveget szállított a Szovjetunióknak, amerikai számítások szerint 11 milliárd, valójában 9,8 milliárd dollár értékben. Az amerikai szállítások a szovjet haditermelés mindössze 4%-át tették ki. Az élelmiszerszállítások szintén nem voltak jelentősek. A gabona- és lisztzállítványok évi középértéke az Egyesült Államokból és Kanadából a Szovjetunió gabonatermelésének 2,8%-ával volt egyenlő. Ugyanakkor háború alatt az Egyesült Államok kapott a szövetségeseiktől, többek között a Szovjetuniótól ellen-lend-lease formájában — 7,3 milliárd dollár értékű nyersanyagot.

Lengyel István